

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2022 / 1: 61-73.

Grek Harfli Türkçe Bir Tiyatro Eseri “Zavallı Delikanlı”

Melek Nur GÜMÜŞALAN*

Öz: Türk-Yunan nüfus mübadelesine kadar varlığını sürdürmüş olan Karamanlılar, İç Anadolu başta olmak üzere; Niğde, Nevşehir, Kayseri, Karaman, Konya, Trabzon gibi şehirlerde yaşamışlardır. Türkçeyi yazmak için Grek alfabesini kullanmışlardır. Karamanlı edebiyatı, içerisinde çeşitli türler barındırmaktadır. Şiir, tiyatro, dinî kitaplar, din dışı kitaplar, halka dönük risâleler gibi üretilen türler içerisinde en az eser verilen tür tiyatro olmuştur. Karamanlıca kitaplar arasında tek tiyatro eseri olarak kabul edilen Ispartalı Teodor Akıllıoğlu'nun “Zavallı Delikanlı” eseri 1910'da yayımlanmıştır. Eser bir pederin (Stanri Efendi; metindeki karakter) paraya tamah etmesi uğruna dört ailenin mahvına sebep oluşunu anlatır. Bu çalışmada Zavallı Delikanlı adlı eserin hem içerik özellikleri ve Karamanlı edebiyatı içindeki yeri, hem de Karamanlıca dil özellikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Grek Alfabesi, Karamanlı Edebiyatı, Karamanlıca Tiyatro, Karamanlılar
A Karamanlidika Theatrical Work Written in Greek Letters “Zavallı Delikanlı”

Abstract: Karamanlides, who continued their existence until the Turkish-Greek population exchange they had lived in cities mainly in Central Anatolia; such as Niğde, Nevşehir, Kayseri, Karaman, Konya and Trabzon. They used the Greek alphabet to write Turkish. Karamanlı literature includes various genres. Among the genres produced such as poetry, theater, religious books, non-religious works and pamphlets for the public, the least work was done in theater. The work “Zavallı Delikanlı” by Teodor Akıllıoğlu from Isparta, which is considered to be the only theatrical work among the books in Karamanlidika, was published in 1910. The work tells how a father (Stanri Efendi; the character in the text) causes the destruction of four families for the sake of his lust for money.. In this study, both the content features of the work named “Zavallı Delikanlı” and its place in Karamanlı literature, as well as the Karamanlı language features will be emphasized.

Key words: Greek Alphabet, Karamanlı Literature, Karamanlidika Theatre, Karamanlides

Giriş

Karamanlılar, İç Anadolu başta olmak üzere; Niğde, Nevşehir, Kayseri, Karaman, Konya, Trabzon gibi şehirlerde, Türk-Yunan nüfus mübadelesine kadar varlığını sürdürmüş olan topluluktur. Sonrasında ise Yunanistan'ın Atina, Kavala, Prokopi,

---

* Yüksek Lisans öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye). E-posta: meleknurgumusalan@hotmail.com / ORCID ID: 0000-0003-1881-2640.

Pirea, Giannitsa, Aleksandroupoli, İoannina gibi şehirlerine göç etmiş ve bu yerlere yerleştirilmişlerdir (Balta, 2012; Harbalioglu, Öger ve Hirik, 2017). Yaşanılan bu göç sebebiyle, Türk kültürüne ve coğrafyasına oldukça uzak kalmışlardır.

Karamanlılar, Grek alfabesini kullanarak yazılarının büyük bir kısmını Türkçe yazmışlardır. Günümüzde Grek harfleriyle yazılmış eserlerin çoğu hakkında henüz detaylı yayımlar yapılmasa da Karamanlı edebiyatı içerisinde çeşitli türler barındırmaktadır¹. Şiir, tiyatro, dini kitaplar, din dışı kitaplar, halka dönük risâleler gibi üretilen türler içerisinde en az eser verilen tür tiyatro olmuştur.

Zavallı Delikanlı Yahut Gaddar Pederin Müşfik Zevcesi eseri 1910'da yayımlanmıştır. Bu tarih Fecr-i Âtî Topluluğunun (1909-1912) tam olarak ortaya çıktığı döneme denk gelmektedir. Fecr-i Âtî Topluluğu 1910 yılında Serveti-i Fünun dergisinde bir bildiri yayımlayarak kendilerini kamuoyuna duyurmuşlardır.

Meşrutiyetin ilanı ile beraber sıkı baskıcı rejimin hakim olduğu dönem sona ermiştir. Sanatçılar rahat bir nefes alarak eserlerini daha özgür bir biçimde ortaya koymuşlardır. Bu dönemde birçok tür ile beraber tiyatro da canlılık göstermiştir. Çeşitli oyunlar sergilenmiştir fakat teknik bakımdan kusurlu ve yetersiz kalmışlardır. Tiyatro alanında önemli bir ilerleme ya da gelişme gerçekleşmemiştir. Bu dönemde tiyatrodaki İzzet Melih, Tahsin Nâhid, Müfid Râtib, Ali Sühâ, Şehâbeddin Süleyman gibi isimler ön plana çıkmıştır. Oyunların çoğunun konusu basit aşk temaları üzerine kurulmuştur. Dönemin oyunlarından bazıları ahlâki meseleler bakımından oldukça tenkit edilmiştir (Okay, 1995: 287-290).

Tıpkı Zavallı Delikanlı eserinde olduğu gibi bu dönem yazılan duygusal dramaların ortak özelliklerinden birisi sevenlerin birbirleri için yaptığı fedakârlıklar ve sonu vuslat ile bitmeyen aşk hikâyeleri olmuştur. Bu dönem içerisinde yazılmış olan *Tahsin Nahit'in Hicranlar* oyunu bu türe verilebilecek örneklerdendir.

Yine aynı dönemde yazılmış *Kaytazzade Mehmet Nazım'ın Safa yahut Netice-i İbtîlâ* oyunu, içerisinde yer aldığı entrikalar bakımından Zavallı Delikanlı eseriyle benzerlikler taşır.

Süleyman Bahri'nin Hare oyunu, *Ahmet Reşat'ın Herkesin Tanıdığı İki Hanım* oyunu, *Vedat Örfi'nin Hasta* oyunu, *Şehabettin Süleyman'ın Kırık Mahfazası* oyunu gibi örnekler, kavuşamayan sevgilileri anlatan dram türüne verilebilecek örneklerdendir.

1793 yılında Abraham'ın Kurban Edilişi adlı bir Girit dramı Türkçeye çevrilmiştir. 1836 da yayımlanan İstanbullu Dimitrios K. Vizantios'un, Babylonia adlı tiyatro piyesi ise yayımlanan ilk eser olarak kabul edilmektedir. Ancak bu eser Yunanların, Karamanlı Ortodokslar halkı hakkındaki düşüncelerini anlatan bir eserdir. Ispartalı Teodor Akıllıoğlu'nun Zavallı Delikanlı adlı eseri Karamanlıca kitaplar arasında tek tiyatro eseri olarak kabul edilmiş ve 1910 yılında yayımlanmıştır.

Eserin tam adı Zavallı Delikanlı Yahut Gaddar Pederin Müşfik Zevcesi'dir. Ispartalı Teodor Akıllıoğlu tarafından yazılmıştır. Eser hakkında erişilebilen bilgiler

---

¹ Harbalioglu, Öger ve Hirik, 2017; Balta, 2018'de eserlerin künyelerine yer verilmiştir. Yazılan türlerdeki eserler kronolojik sıraya göre burada mevcuttur. Harbalioglu, Öger ve Hirik, 2017'de *Zavallı Delikanlı* eseri hakkında verilen bilgiler basım yılı, eserin yazarı ve eserin tam oluşundan ibarettir.

oldukça sınırlıdır. Bunun sebebinin kendi döneminde ve türünde verilmiş ilk ve tek eser olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Karamanlıca Eserler Kataloğu 1 adlı bibliyografik eserde bu eserin yalnızca künyesi tanıtılmıştır. Eserin tam olduğu söylenilmiştir. Ancak elimizdeki metinde eserin 54.sayfası eksiktir (Harbaliolu, Öger ve Hirik, 2017, ss. 288-289).

Evangelia Balta'nın, Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz adlı eserinde, Karamanlıca kitaplar arasında yayınlanmış tek tiyatro eseri olduğundan bahsedilmektedir (2012, s. 188).

Metin And, Türk Tiyatro Tarihi adlı eserinde bu eserin yalnızca adından ve yazarından bahsetmiş, eseri dram türünde yayınlanan oyunlar içerisinde örnek olarak göstermiştir.

Literatür taramaları sonucu bulunan başka bir bilgi ise; bu eserin *Zavallı Delikanlı Yahut Gaddar Pederin Müşfik Zevcesi* adıyla Nurettin Erçetin tarafından, Erçetin Gülyağı San. Tic. A.Ş. aracılığıyla basılmış olmasıdır. N. Erçetin, Rum ve Ermeni mahalleleriyle ilgili bir araştırma sonucu bu eseri bulmuş ve yayınlamıştır. Alan dışı farklı bir meslek grubuna mensup olan Erçetin'in çevirilerinde hatalar oldukça fazladır.

Eserin giriş bölümünden elde edindiğimiz bilgiler bu şekildedir; 1910 Yılında Imperial Tiyatro'nun müdürü olan Nureddin Efendi tarafından Türkçeye çevrilip Tupois Asias tarafından yayımlanmıştır. Ispartalı Teodor Akıllıoğlu, kitap ve tiyatro oyunundan elde ettiği gelirin toplam yüzde onluk bir kısmını Antalya'daki Rum okullarına, yüzde onluk diğer bir kısmını ise yine Antalya'da bulunan İslam mekteplerine bağışlamıştır. Eser 7 perde, 27 meclis ve 1 tablodan oluşan dram türünde yazılmış bir tiyatro eseridir. Bir pederin paraya tamah etmesi uğruna dört ailenin mahvına sebep oluşunu anlatır. Yazar, kendi vatani olan Isparta'ya duyduğu özlem ve para yüzünden dört ailenin mahvoluşunun, konu itibariyle ibret alınacak bir husus olduğunu düşünmesi sebebiyle eserini hassasiyetle kaleme almıştır. Yazarın, eserin girişinde yer alan ‘İrade-i Mahsuse’ bölümünde bahsettiği *“beyninde eski mevki alan bir meseleden vukua gelen bu halden, ve o zaman ilk saadet olmak üzere kalbime ilka olunan o sevda-i sâfiyaneden hala müteesirim.”* sözünden olayların kendi başından geçtiği çıkarımı yapılabilir. Yazar eseri yazma amacını ise İrade-i Mahsuse kısmında yer alan şu sözleriyle ifade etmiştir *‘Bu eserden maksâd-ı âcizanem, şebân-i vatanın enzârı hamiyetlerine mesele maruzâyı vazi ile nazar dikatlarını celb itmektir.’* Bu eser, Ispartalı Teodor'un yayınlamış olduğu ilk eserdir. (Eserin İrade-i Mahsuse bölümünde kendisi belirtmiştir.) Bu durum eserde görülen yazım/noktalama hatalarını daha anlaşılabilir ve açıklanabilir hale getirmiştir.

Tiyatro eserleri çeşitli konu ve meselelerin insanlara anlatılmasında etkili bir tür olmuştur. Eserde kullanılan dil, ifade, üslup gibi özellikler bizlere birçok konu hakkında fikir vermektedir. Zavallı Delikanlı eserini bu bakımdan incelediğimizde bazı teknik unsurlardan yararlandırdığı görülebilir. Eserde temel anlatım tarzı olarak konuşma tekniği kullanılmıştır. Bilhassa mektup, diyalog, bilinç akımı, monolog, diyalog gibi tekniklerin kullanılması dikkat çekmiştir. Diyaloglar iç ve dış diyalog şeklinde yer yer karşımıza çıkmaktadır. Diğer karakterler dahil olmak üzere, özellikle Teodorin'in tek başına kaldığı zamanlarda kimseye söyleyemediklerini, kendi kendine konuşur bir biçimde anlatması, bu tekniğin en güzel örneklerinden sayılabilir:

“Teodori (Bir müddet düşündükten sonra). Ya Rabi. Senin iltafına senin büyüklüğüne azim teşekkürler derim. Ben zaten, o kızı severim bu gün ise onun bana zevce olacağı söyleniyor. Mudet-i ömrimde ilk defa olarak iştiğim bu tatlı sözleri, ve İzmirde bulunacağım mudet zarfında onun mahabetini bir malike-i hayat olmak üzere kalbimde taşıyacağım. Bibina.... emin olki hayatımı senin mahabetine vakf ideceğim. Sana sadık bir zevç olacağım. Ve seni benden 'Allahdan maada hiç bir kuvvet ayıramayacaktır. (ss. 15)”

‘Stanri. Of bu gün gönlimde ne kadar bir sıkıntı var. (mağazada dolaşarak) postaya gönderdiğim ademde nerede kaldı. Teodorinden bu gün mutlak mektup vardır.(ss. 25)’

‘Teodori. İhtiarım elimde değil. Bibinanın aşku muhabeti ve ona karşı olan halisane fikirlerim, beni her şeyin icrasına teşvik ve emr idiyor. Yoksa piyasadaki kırıklık ve âdem-i emniyet bunun kabulile müsaide değilse de aramızdaki müvedeti ve ilerüde huSul bulacak harabeti bozmamak ümit ve arzusile kabul itdim (teesirle). ‘Ah Bibina sana malik olacağım günün dakiklarını saymaktayım. (ss. 43-44).’

‘Teodori..... Lâkin, bende delimiyim, neyim. Burada kendi kendime söylemekden ne çıkar.(ss. 48)’

‘Bibina... ’Evet. Bende Teodoriyi severim, fakat...! muunet pederimin fikri bozuldisse, ben ne yapabilirim.... ’Ah zâlim felek madamki beni güldirmeyeceksin..... ’Ah hain peder madamki benim mesudiyetimi arzu itmeyordun, niçün benim şasimböyle bir belâ-i isarete tehamülü na kabil bir felakete düşürdin. (ss. 66)’

Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda ise mektup, telegraf ve gazete karakterler arasındaki iletişimin sağlanmasında ve güncel olaylardan haberdar olma bakımından önemli bir iletişim aracı olmaktadır;

‘SURET-İ MEKTUP

Makâm-ı pederim Stanri efendi ve Şürekası.

‘Evel emirle mahsus ellerinizden öper, ve tevecühâtü pederanelerini dilerim, ve aile halkına mahsus selamlar iderek hatırlarını istifsar eylerim...(ss. 27- Teodori'den Stanri Efendi'ye yazılan mektup)’

‘SURET-İ TELEGRAF

Cevaplıdır

‘İzmirde Yan Duri hanında Teodori `Akıllı oğlu. `Antalya üzeri mecidiyelik ve bin beşyüz mecidiyelik dahi buradan başka mal çıkarıyoruz burud idecek poliçanım bila ihmal kabulile malları sat, havaların adem-i müsadesinden böyle oldu merak itme.(ss. 34- Bandeli tarafından Lambri Efendi'ye çekilen telegraf örneği)’

‘Lambri. Pek güzel, bir tilegraf yazın, bende imza ideyim. (ss. 32)’

‘Bandeli. Gazetelerin, bu günlerde doğru bir şey yazdığı varmı: (ss. 32)’

I. Eserin Özeti

Teodorin anne ve babasını kaybetmiş ve İzmir’de ticaret ile uğraşan çalışkan ve namuslu, genç bir delikanlıdır. İki kız kardeşi (Enomia ve Anooosa) ve dayısı (Lambri Efendi) Teodorin’i evlendirmek isterler. Teodorin’i İzmir’den çağırırlar ve durumu ona anlatırlar. Teodorin, görücü usulü planlanan bu evlilikte evlendirmek istedikleri kızın (Bibina) zaten gönülünde olan kişi olduğunu öğrenir ve bu evliliğe razı olur.

Bibina'nın babası Stanri efendi, Isparta'da ticaretle uğraşmaktadır. Paraya bir hayli düşkün olup son derece gaddar ve kurnaz birisidir. Teodorin ve ailesini tanıdıkları için Zevcesi ile beraber bu izdivacı onaylarlar. Nihayetinde Bibina ve Teodorin nişanlanır. Düğün planlarını gerçekleştirmek için ise Teodorin'in İzmirdeki işlerini yoluna koyması beklenir. Bu durumdan her ikisi de mesut ve bahtiyardır. Stanri Efendi ise nişandan sonra ticari isteklerini yaptırabilmek için Teodorin'i kullanır. Nişandan sonra İzmir'e dönen Teodorin'i ve onun ticari işlerini zora sokacak, evlenmelerine mani olacak şekilde entrikalar içerisinde bulunur. Bibina'nın validesi ve Teodorin'in dayısı bu entrikaları bir şekilde fark ederler. Dönen dolaplardan Teodorin'i haberdar edip İzmir'den Isparta'ya gelmesini sağlarlar. Bibina'nın validesi, Teodorin'i çok seven, şefkatli, merhametli ve çocuklarının mutluluğunu isteyen bir kadındır. Bu uğurda kocasıyla mücadele etmek için elinden geleni yapar ve çocuklara destek olur. Her ne kadar çabalasalar da Stanri Efendi emeline ulaşmış ve Teodorin'in tüm ticari işlerini çıkmaza sokmuştur. Teodorin hem müstakbel kayınpederi ile yüzleşmek hem de Bibina ile görüşmek için Bibina'nın validesinden yardım ister. Nihayetinde Stanri Efendi ile yüzleşen Teodorin, tüm bunları onun kendi işlerini yürütmek ve izdivacı engellemek için yaptığını anlar. İki genç birbirine kavuşamaz ve acıklı bir son ile oyun biter.

II. Eserin Tiyatro Açısından Edebî Değeri

Karamanlı edebiyatında çok yaygın olmayan tiyatro türü için böyle bir eserin varoluşu önemli bir yere sahiptir. Sahnелendiği konusunda somut bir kaynak olmamakla beraber başlangıçta da bahsedildiği gibi oyundan elde edilen gelirle bağış yapılacağına belirtilmesi, oyunun sahnelenmiş olduğu düşüncesinin güçlü bir kanıtıdır. Özellikle dönemin şartları ve yayınlarda görmüş olduğumuz örnekler göz önünde bulundurulduğunda, tiyatroların genellikle sergilenmek için değil, okunmak için yazıldığını düşünürsek bu eserin sahnelenmiş olmasının değerini arttırdığını söylemek çok yerinde olacaktır.

Yazarın ilk eseri olması sebebiyle teknik kusurların bazıları göz ardı edilebilir olmakla beraber perde geçişleri kendi içerisinde tutarlı olup konu bütünlüğünü sağladığı söylenilebilir.

Metinde oyunda kullanılan müzik yahut sesler ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu sebepten dolayı oyun sahnelenirken bu unsurların kullanıldı düşünülebilir.

Eserde geçen mekân ve şahıslar, o dönemki yaşantı hakkında fikir edinebilmeyi sağlamaktadır. Ancak şahıslar ve mekânlar hakkında derinlemesine tasvirler yapılmamıştır. Bunlardan önemli olan şahsiyet ve mekanlardan birkaçını vermek yerinde olacaktır:

III. Kişi Kadrosu

Eserin kişi kadrosu oldukça zengin olmakla beraber toplamda 15 kişi yer almaktadır. Olaylar ağırlıklı olarak eserin ana karakterleri üzerinden aktarılmıştır. Bibina ve Teodorin birbirine aşık iki genç figürü temsil ederek neredeyse eserin tamamında yer almıştır. Gaddar ve zalim peder figürünü temsil eden Stanri Efendi de ana karakterler arasında gösterilebilir. Kadı Lambri Efendi, Stanri Efendi'nin Zevcesi, Enomia ve Anooa (Teodorin'in kız kardeşleri) ise eserin yan karakterlerini

oluştururlar. Vasil, Bandeli, Katırcı Osman Çavuş, Yorgaki, hizmetçiler ve postacılar ise metinde yer alan diğer karakterler içerisinde yer almaktadır.

Stanri Efendi: Gaddar, kurnaz, inatçı, entrika çeviren, zalim ve paraya düşkün bir kişiliğe sahiptir. Ticaretle uğraşmaktadır. Bibina karakterinin babası, Teodorin'in müstakbel kayınpederidir.

Akıllıoğlu Teodorin: Isparta'da tüccar ve İzmir'de komisyoncudur. Bibina'ya aşiktir, aşkı uğruna tüm zorluklarla mücadele eder.

Bibina: Stanri Efendi'nin kızı ve Teodori'nin nişanlısıdır. Namuslu ve iyi huylu bir genç kızdır.

Kadı Lambri Efendi: Teodori'nin dayısıdır. Kız kardeşinin vefatından sonra yeğenlerini (Teodorin, Enomia, Anosa) emanet olarak götürür ve onları koruyup kollar.

a) Kişilerin Özellikleri

Eserde kişiler hakkında detaylı fiziki ve karakteristik tasvirler yoktur. Bunun sebebinin oyunun temelinin karakterlerden çok olaylar üzerine inşa edilmesinden kaynaklandığını düşünülebilir. Bu kısmı daha çok aydınlatılabilmek için karakterlerin oyun içerisinde birbirleri hakkındaki söylediği cümlelerden birkaç örnek vermek yerinde olabilir;

'Lambri.- Stanri efendinin kerimesi Bibina güzel. namuslu, terbieli, tam bir erkeyi idare edecek ve bir hanenin kadını olacak bir kızdır. (ss. 14-Bibina hakkında-)'

'Zevcesi. Senin terbieli ve namuslu bir çocuk olduğumu bilüp, anlamasak sana kızımı virmem. Göreyim seni yavrum, biz sizi memnun ve mesut görürsek o bize elverir. (ss. 23- Teodori hakkında-)'

Stanri Efendi'nin entrikacı, kötü hesaplar planlayan ve hain bir peder olduğunu destekleyen, aynı zamanda karakterin bilinç akışı tekniği hususuna dair güzel bir örnek: *'Stanri. Bandelide Teodoriyi müdafâ ve himaye idiyor. Fakat ben anlıyorum. Bundan bize fayda yok, daha ilk meselede bana karşı bu kadar şidetli lisan kullanarak mektup gönderiyor. 'Öylemi sen poliçayı kabul it ve telegrafı verde sonra görüşürüz. (hidetle çıkar). (ss. 35)*

Stanri Efendi'nin para düşkünlüğünü kendisinin de kabul ediyor oluşunu destekler nitelikte bir örnek: *'Stanri. Ben her şeyi gözüme aldım. para. para. (ss. 40)'*

Stanri Efendi'nin kendinden ve çıkarlarından başka herkesi gözden çıkaracak kadar bencil bir karakteri temsil ediyor oluşuna dair bir örnek: *'Stanri. Haydi, şimdi gidelim. Yanako efendile görülecek işimize bakalım, paraları alalım. (Apar) ben paraları alayım, altda çıkanın camı çıksun. (ss. 40)'*

'Bibina. Teodori şimdiye kadar onlara ibrâz-ı sadakat ve hizmetinden başka ne yaptı. Henüz zevcesi olmadığım halde benim tahsil ve terbiyem için bu kadar paralar sarf itmedimi her zaman hatırımızı almak için hediyeler esvaplıklar göndermedimi. (ss. 42-Teodori hakkında-)'

'Validesi. 'Evladım! Vaka ben Stanri efendinin zevcesiyim! Ve nasılkı bir kızım sana nişanlıdır. Fakat ben hakikâtdan zere kadar ayırlamam,'

'..... Ben validelik sıfatı söyleyeyim. Bibina seni sever, ve sende Bibinayı sevdiğini pek ala biliyorum, ve ben her ikinizin mesut olmasını arzu iderim. (ss. 57-

58- Çocuklarının saadetinden başka bir arzusu olmayan, hakikatli ve adaletli bir kadın olan Stanri Efendi'nin Zevcesi-)

'Teodori. (Apar). 'İnsan değil, adeta bir melek. (ss. 57-58 –Bibina'nın Validesi için-)'

'Teodori. .... 'Ondan sonra beni öldürsünler, andan sonrada, o namus gasıbi, mahabet katili, ve ihtisab-ı servet için, evladını defa itmekten çikınmeyan, o canavar kalpli kayn pederimi görürüm... '' (ss. 59 -Stanri Efendi hakkında-)'

'Teodori. ''Evet, Cenab-ı hakdan ümidimi kesmem. Ve sizi yeminle, teemin, iderimki, bende mezare girmedikce onun mahabeti kalbimden silinmeyecek. (ss. 62 – Teodori'nin Bibina'ya duyduğu büyük aşk)'

'Teodori (bir mudet arkasından bakdıktan sonra) Hey 'Allahım, bu kadın değil bir melek... Nasıl reva görüpde böyle vicdanlı ve hamiyetli bir kadını öyle bir cenavara zevce itdin. (ss. 64 –Stanri Efendi'nin Zevcesi hakkında-)'

'Teodori. Gel meleğim gel..... ah validene nasıl, nasıl teşekür ideceğimi bilemeyorum. ''İlk nişanladığımız günden, bu ane kadar, yalnız senin hayalin hisiyatıle yaşarım. Senin aşkın mahabetin benim ruhıma gıda olmuş. Hiç gıdasız bir şey yaşayabilirmi. Benim vücudim senin feyz-i aşkınle meyi muhamerdir. Nedir bilmem, öyle ihsas idiyorum ki senden ayrılırsam ölürüm. (ss. 67 –Teodori'nin Bibina'ya duyduğu aşk-)'

'Bibina. Teodori, ben seni severim. Bende bunca senedir sana nail olmak ümidile aynı senin bulunduğın haldeyim. 'İşte bende, söyleyorum, ömrüm oldukça senin mahabetini kalbimde taşıyacağım gibi mezara girsem, yine kemiklerim bu muazez hisdan zan idersem ayrılmaz. Şunıda bilmiş olki, irade-i cüziyem elimde değil, merhametsiz olan pederim beni senden ayırırda, bir başkasile izdivaç itdirirse bile yine ruhim kalbim senindedir. (ss. 67-Bibina'nın Teodori'ne duyduğu büyük aşk-)'

'Zevcesi. Hakın var kızım, ben o çocuğun eyi kalpli; namuslu bir çocuk olduğunu bilir, ve tasdik iderim (ss. 42- Teodori hakkında)'

'X' Lambri. Teodoriden aldığı cevapda heman yola çıktığını bildiriyor. Dimek oliyorki, bu hisaba nazaren, bir iki gün sonra burada... Zevalli çocuk ne kadar kader gördü ve bu hallere bir dereceye kadar, ben sebep oldum. Şimdi geldiği vakit ne dimeli... fakat Teodori vicdanlı, namuslu bir çocukdur kadere rıza gösterir. (ss. 51- Teodori hakkında bilgi ve bilinç akışı tekniğine örnek)'

IV. Mekânlar:

Eserde mekân tasvirlerine pek fazla yer verilmemiştir. Bunun sebebi sergilenmek için yazılan bir tiyatro eseri olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Olaylar çoğunlukla kapalı mekanlarda ve iki şehir arasında (İzmir-Isparta) geçmektedir.

Isparta' da yer alan mekânlar: Teodori'nin Hanesi, Lambri Efendinin hanesi, Stanri Efendinin Hanesi, Stanri Efendinin mağazası, Lambri Efendinin dükkanı, Stanri Efendinin bahçesi

İzmir'de yer alan mekânlar: Teodori'nin Mağazası, Yan Duri Hanı

İzmir'de ve Isparta'da bulunan mağazalarda Karamanlılar, Yunanlı tüccarlarla beraber iş yapmaktadır. Eve gelen misafirlere kahve veya rakı ikram edilmektedir;

'(Teodori. (tepsiden bir rakı alarak içer ve biraz tatlı yer) teşekür iderim. (ss. 23)'

'Stanrinin.....(Teodoriye) Kahveyi sigarayı kabul itmedin, bir rakı olsun içmez misin.(ss. 69)'

Buna benzer birkaç durum Karamanlıların o dönem içerisinde Yunanların kültür ve yaşantısından etkilenmiş olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Yunan tüccarların da dükkanlarına gelen misafirlerine 'acı kahve ikram etmesi' karşılıklı kültür etkileşiminin yaşanmış olduğu çıkarımını yapmamızı kaçınılmaz kılmıştır.

V. Zaman

Eser 1910 yılında yayımlanmıştır. Ancak eserin 'Eshas' kısmında yer alan bölümde belirtildiği üzere olaylar 1877-1844 yılları arasında cereyan etmektedir.

"*Vakaa 1877den bedi ide 1884 senesine kadar Spartada ve beşinci perde ise İzmirde ceryan itmiştir.(Eshas bölümü)*"

1877-1844 yılları arasında geçen zaman bizlerin 93 Harbi olarak bildiği, 1877-1878' de II. Abdülhamit ve Rus çarı II. Alexander döneminde yapılmış olan, Osmanlı-Rus Savaşı zamanına denk düşmektedir. Eserde muharebeden yalnızca bir iki yerde söz edilmiştir. Ancak savaşın etkilerinin dönemin ticaretini olumsuz etkilediğini metinde geçen parasal mevzulardan anlaşılabilir.

İletişim araçlarının sınırlı ve kısıtlı olduğu o dönemde yaşayan halk, muharebe hakkındaki gelişmeleri gazetelerden takip ettiğinin bilgisine, az sayıda olmakla beraber metinde geçen cümlelerden ulaşılabilir.

'*Stanri. Bakalım ne haberler var, zuhur ider bu rus muhaberesi ahzu itaya hayli sekte verdi.(ss. 25)*'

"*Stanri. Telegraf keşide iderek vuku hali bildirmek lazım gelir.*"

"*Lambri. "Oda kolay, sağlık lazım, her şeyin çaresi bulunır. Gazeta okuduğunuz varmı: muharebeden ne haber;"*

"*Stanri. Tunadan Moskofun geçtiğinden, bu ane kadar malumat yok, gelecek postadaki gazetalara bakalım.(ss. 32)*"

"*Stanri. Siz henüz genç ve tecrübesiz olduğunuz ve benim kadar alem-i ticaretde bulunmadığınız cihetle, ileride zuhur idecek fenalıkları bilemezsiniz. Bakın bu muharebe sebeble mevki tedavüle kayme çıktı. Yarın bundan ne kadar zarar ve ziyarı devlet ideceğini ben anlıyorum. (ss. 39)*"

VI. Metinle İlgili Diğer Hususlar

a) Metinde aksiyonun yüksek olduğu sahnelere sıkça yer verilmiştir. Aynı zamanda karakterlerin ünlem, heyecan, sevinç, şaşırma gibi birtakım duyguları ifade eden cümlelerine sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu durumlardan bazıları diyaloglar esnasında parantez içerisinde gösterilmiştir;

'*Stanri. (karışdırarak) Bakalım İzmirden hangisi. Ha! İşte!...*' (ss. 26) '*Zevcesi. Sen korkma kızım, evet bende anlıyorum. Fakat beş on görüş itsün bir öyle ocağı sövündirmek, nişanlı bir kızı zevcinden ayırmak için bir teşebüsları varse, var kuvetimle çalışur, onu men iderim. Yarabi paraya tama iderek böyle bir cinayeti irtikap....! (Ss. 42)*'

"*Stanri. (karışdırarak) Bakalım İzmirden hangisi. Ha! İşte!...* (ss. 25 –Heyecan-)"

“Hizmetci. Efendim. .! telegrafçı geldi sizi görmek istiyor. (ss. 37 –Seslenme ve ünlem-)”

“Zevcesi. Allah aşkına yoksa bir felaketmi var. Yoksa Teodori hastamı; ne var! (ss. 38 -Panik, sorgulama ve heyecan-)”

“Bibina. Valideciğim!... ne söyleyeyim... (ss. 41 –Yakınma-)”

“Teodori(bakarak). `O! mösyö Yeorgaki, buyursunlar(ss. 44 –Şaşırma ve seslenme-)”

“Yeorgaki. Hayr. Bu defa vurut iden malların aceline mukabil biraderim Dimitri efendiden (400) lira almış...! (ss. 44 –Ünlem-)”

“Teodori. (Metanetini muhafaza iderek) 400 liramı almış; (ss. 44-Şaşırma-)”

“Bibina (sevinç ve meeyusiyetle karışık bir halle). Peki valideciğim. (ss. 66)”

“Bibina. Geliyorum valideciğim! (ss. 20 –Ünlem-)”

“Bibina. (girerek) emriniz, pederim! (ss. 20 –Ünlem-)”

“Teodori. (Mektubu alarak okur gibi yapar) ya.., dimek böyle ha! (son derece müteesir olur).”

“Yeorgaki. Ne oldu, ne var, ne için bu kadar meeyus oluyorsun.”

“Teodori. Ne olacak birader. Bana olan oldu. Ticaretten başka familyaca, aramızda bir münaferet, bir burudet hasıl oldu, (gözlerinden iki damla yaş çıkar). (ss. 45)”

“Bu defaki hareketleriyle bu mektupda kullandığı lisan beni düçari hayret itdi. Şimdiye kadar vurut iden mektuplarında aynı peder gibi hareket ider ve aile selamları bulunurdu. Bunda ise mektup! (müteesirane bir ah ider) (ss. 47)”

“Lambri. Fakat ben her ne kadar maşgul olsam, sizi asla unutamam. Zira sevgili hemşirem rahmetli valideniz teslim ruh iderken sizi bana terk ve teslim iderek bunlara baba sen olacaksın dediği hiç hatırımdan çıkmaz.

(Kızlar ağlamaya başlar). (ss. 9)”

“(Hizmetci telaşle gelür).

Hizmetci.- Müzde, efendim, gözünüz aydın.

cümlesi. Ne var, hayr ola.

Hizmetci.- (kızlara) biraderiniz Teodoraki geldi

(hepsi kapuya koşarlar Teodori girer). (ss. 11- Sevinme-)”

“Enomia.- ‘Aman sahihmi ey ne cevab aldınız geliormı. (ss. 10 –Şaşırma-)”

“Teodoroi.- Kimi münasip gördünüz. (‘Apar) ah! Acaba kimdir; (ss. 14 –Şaşırma, merak-)”

“Eleni (girerek) buyurunuz efendim, emriniz.

Lambri. Kızım. Şimdi Stanri efendinin evine git başım ziyadesile ağrıyor. Biraz gül sirkesi iste ve sonra ...! (lakırdısını keserek).

‘Eleni. Var efendim, burada bizde var.

Lambri (hidetle) aldığı bende biliyorum! Ben sana tenbih ider ve ne söylersem onu yap!

'Eleni Baş üstüne efendim. (ss. 54 İkinci Meclis)''

''Bibinanın Validesi (heman ağlayarak Teodorinin boynuna sarılır).

Vay evladım hoş geldin. (ss. 56 Üçüncü Meclis)''

b) Dinî söylem ve sözcükler

Eserdeki kişilerin mensup olduğu din ya da inançları hakkında herhangi bir net bilgi olmamakla beraber gördüğümüz örnekler müslümanlığa işaret etmektedir. Maksudımız eseri dil yönünden incelemek olduğundan, bu konuya yorum getirme konusunda çekimser kalıp metindeki örnekleri vermekle yetineceğiz:

''Lambri.- Yok, ağlamak istemem.... Ne yapalım dünyada kim sağ kalmış, kim valide ve pederile beraber doymuş, beraber olmuş, bu emr illahi o köprüden hepsimiz geçeceğiz...(ss. 9 –Takdir-i ilahiyi kabullenme)''

''Elhamdülillah cümlelerinizi sağ salim buldum. Çoluk çocuk nasıl, inşallah afiyetdedirler.

Lambri. Çok şükür duanızla meşguldılar. (ss. 12)''

''Enomia- Pederimizin vefatından bu ane kadar hiç bir gün güldüğümü bilememiyorum, bu yetmeyormuş gibi felek birde validemizi aldı.(ss. 7 –Kadere olan inanç ve yakınma)

'Anoosa.- Ne yapalım, hemşireceğim, Allahın emri bu yolda sabır ve tehamulden başka bir çare varmı:''

''Anoosa.- Cenabı 'Allah her şeye kadirdir. 'Elbetde bizi muhafaza ve himaye ider. (ss. 7)''

''Anoosa.- 'Allah göstermesün o günü. (ss. 13)''

''Lambri.- 'Allah geçinden versün, fakat insan değilmiyiz; ne zaman olsa ölecek değilmiyiz(ss. 13)''

''Lambri. ('Ayağa kalkarak). 'Allaha 'Ismarladık... (gider). (ss. 15)''

''Stanri. Maşallah bu sene mahsulat pek güzel heman cenabı Allah muhafaza itsün. (ss. 16)''

''Zevcesi. ''Allah her iki taraf hakındada hayırlı etsin.

Lambri. ''Amin. (ss. 18)''

c) Atasözleri, deyim ve kalıplaşmış sözler;

''Lambri.- Çünkü peder ve validen sizin mürüvetinizi görmezden terk-i hayat ittiler, bende ihtiyarım, benimde **bir ayağım çukurda** sayılır. (ss. 13)''

''Teodori. 'İzmire avdet iderek oradaki **yüz üsti braktığım** işlerimi temizleyerek, badehu buraya gelüp düğüne mübaşiret ideriz. (ss. 14)''

''Lambri. Stanri efendinin hanesine giderek konuşayım 'Eski ademler, **demir tavında iken döyülür**, derler miş. (ss. 14)''

''Stanri... 'Allah **dirlik düzenlik** virsün. (ss. 22)''

''Stanri. Düşünme, **kurk Yılda bir müstacel işimiz düştü**. (ss. 31)''

''Bandeli. 'Allah **vire** bu gün çıka idiler. (ss. 31)''

''Yeorgaki. Düşünme birader. 'Allah **kerimdir** (ss. 47)''

VII. Eserin Dil ve Yazım Özellikleri

Eser bir tiyatro eseri olduğu için halkın günlük konuşma diline yakındır. Ancak Arapça-Farsça tamlamalar ağırlıklı olmakla beraber eserde yoğun bir tamlama kullanımı mevcuttur. Bu açıdan değerlendirecek olursak kullanılan dilin sade olduğunu söylemek pek de mümkün olmayacaktır;

“Teodori. Ben hiseme düşen vazife-i insaniyemi ifa itdim bu gün sizin her bir ömür-i hususuniza nazaret ve sizi himaye itmek benim vazifem değilmi; (ss. 15)”

“Mevk-i intisare vazini munasip gördüm. Ümid varimki vaki olacak hatalar, ilk eserim olmak münasibetile nazar-ı afvle mestur tutulur. (İradei Mahsusese)”

“Lambri. Memnun oldum ben tarafeynin hüsn-i imtizaci. ve onların saadet hallerini görmekte iftihar iderim. (ss. 18)”

““Ancak bizi yalnız bırakınız, muamelat-ı tüccariyeye dair bazı şeyler, konuşacağız. (ss. 38)”

““..... Beş yüz yetmiş mecidie-yi ihtiva iden bir poliçayı bila teredüt kabul itdim..... (ss. 47)”

Yazım ve imlada hatalara sık rastlamakla beraber noktalama işaretleri kullanımı, düzenli ve yerinde değildir. Bilhassa soru cümlelerinde soru işareti kullanımına rastlanılmaması özellikle dikkat çekmektedir.

‘Teodori. Ya Rabi, yoksa bunda bir felaketmi ihbar idecek. (ss. 49)’

‘Maldanmı vaz geçeyim, yardanmı yoksa, candanmı.,. (bir müdet düşünür) hayr, hayr, bu uğurda mahv olsam gideceğim. (ss. 49 –İkileme arası virgül kullanılmıştır.)’

‘.....`Eğer bu ademin evladına muhabeti olsa idi, böylemi yapardı;... (ss. 51)

Metinde düzlük-yuvarlaklık ve kalınlık incelik uyumu düzenli olarak sağlanamamıştır;

“Ne demek isteyorsunuz (ss. 13)”

“.....kardaşlık hakını helal itmeyiz. (ss. 13)”

“.....hisaplarında sana devr olmasına razı olmayız. (ss. 14)”

“Pek güzel madamki hepsiniz öile arzu idiyorsunuz. (ss. 14)”

“Bizim en birinci arzumuz senin muvafakiyetin idi (ss. 15)”

“.... demir tavında iken döyülür, derler miş bende heman bu gün yüzüyi götürüp gelinin barmayına takar. (sf. 14)

“..Oğurlar olusun (ss. 20)”

“Fakat havaların adem-i müsadesinden sevk idemeyoruz. (ss. 30)”

“...mallerimiz hazır. (ss. 30)”

“...sevk idemeyoruz.(ss. 30)”

“...alır almaz....(ss. 51)

“Bende giceyi gündüze katarak şimdi geldim. (ss. 57)”

“...benim ruhuma gıda olmuş. (ss. 67)”

“Ben senin mahabetinden şikayet itmeyorum. (ss. 67)”

Metinde kullanılan harflerin birden çok varyasyonu bulunmaktadır. Bilhassa ünlüler için bu çeşitliliğin miktarı daha fazladır. Örneğin; /a/ ses birimini karşılayan 12, /e/ ses birimini karşılayan 7, /ı/ ses birimini karşılayan 8, /i/ ses birimini karşılayan 16 harf bulunmaktadır. Metinde /ı/ ve /i/, /o/ ve /ö/, /u/ ve /ü/ sesleri net bir şekilde ayırt edilemez.

Sessiz harflere geldiğimizde ise bu oran daha düşük olmakla beraber yine de hatırı sayılır bir çeşitlilik miktarıyla karşılaşmaktayız. Örneğin /y/ ses birimini karşılayan 18, /n/ ses birimini karşılayan 4, /s-ş/ seslerini ise 5, /v/ ses birimini karşılayan 3, /b/ ve /p/ ses birimini karşılayan 5, /k/ ve /g/ seslerini 5 harfin karşıladığını görmekteyiz. Yapılan çalışmaları inceleyip kıyasladığımızda ise bu eserdeki ses çeşitliliğinin diğer eserlere kıyasla oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Sesli harflerde olduğu gibi sessiz harflerde de, bazı harflerin ayırt edilememesi sorunu vardır. /p/ ve /b/, /g/, /ğ/ ve /k/, /s/ ve /ş/ seslerini aynı harf karşıladığından net bir biçimde ayırt edilememektedir. /d/ ve /t/ seslerini karşılayan harfler yer yer aynı olduğundan bu iki ses de net bir biçimde ayırt edilemez. Ancak /d/ ses biriminin eklerdeki kullanımı daha net bir biçimde ayırt edilebilir.

Bir kelime içerisinde aynı sesin farklı şekillerde yazıldığını görmekteyiz. Burada bir kaç örnek vermekle yetineceğiz;

λακνηρδισινή lakırdısını

γῆαπδή. yapıdı

γῆαζμαγὰ yapmaya

ἀνλάγιο ρουμ. anlayorum

ἀλδιγιμδὰ aldığımında

ὀλδουγού olduğu

Sonuç

Eser yazılan ilk tiyatro eseri olarak kabul edilmesi sebebiyle, Karamanlı Edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Yazarın ilk eseri olduğundan yazım hataları ve perde arası geçişlerde birtakım kusurlara rastlanılmaktadır. Buna rağmen eser baştan sona incelendiğinde, anlatımda birçok teknik unsurdan yararlandığını görmekteyiz. İçerik olarak incelediğimizde ise dönem hakkında çıkarım yapmamızı sağlayacak birçok unsurla karşılaştığımızı görmekteyiz. Dönemin yaygın işi olarak yapılan ticaretin, aşkın önünde bir paravan olarak kullanılması ve birbirini seven iki çiftin para münasebetiyle birbirine kavuşamamış olması, eserin dram türü oluşunu kaçınılmaz kılmıştır.

Eseri dil ve anlatım yönünden incelediğimizde ise Arapça ve Farsça kelimelere ve tamlamalara sıkça yer verilmiştir. Ancak buna rağmen metinde geçen diyaloglar ve

olayların aktarımı günlük konuşma diline yakındır. Karakterler ve mekânlar ile ilgili detaylı tasvirler yapılmamıştır. Bilhassa karakterlerin fiziki özellikleri hakkında neredeyse yok denecek kadar az bilgi verilmiştir. Fakat metindeki olay aktarımları ve karakterler arasında geçen konuşmalardan karakteristik özelliklerinin çıkarımları yapılabilmektedir. Metinde kullanılan ses birimlerine denk gelen harf sayısı oldukça çeşitli ve sayısı fazladır. Bu durum hem bu metnin, hem de Grek harfli eserlerin incelenmesi gerekliliğini kuvvetle desteklemektedir.

Kaynakça

- Akı, N. (1989). *Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akillioğlu, T. (1910). *Zevallı Delikanlı*. İstanbul: Tıpıs Asias.
- And, M. (1992). *Türk Tiyatro Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- And, M. (1976). *'Osmanlı Tiyatrosu' Kuruluşu-Gelişimi-Katkısı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Balta, E. (2012). *Gerçi Rum İsek De, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz - Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Balta, E. (2018). *Karamanlidika Bibliographie Analytique Tome I: 1718-1839*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erçetin, N. (2015). *Zavallı Delikanlı Yahut Gaddar Pederin Müşfik Zevcesi - Hissi Dram 7 Perde 1 Tablo*. Müellifi: Antalyada Ispartalı. İzmir: Erçetin Gülyağı San. Tic. A.Ş.
- Harbalioglu, N., Öger, A. ve Hirik, E. (2017) *Karamanlıca Eserler Kataloğu 1*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Okay, M. O. (1995). “Fecr-i Âti”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XII. Cilt, s. 287-290.
- Yalçın, A. (1986). *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

